

Р. М. Мосціпан,
аспірант кафедри управління національним
господарством та економічної політики,
Національна академія державного управління
при Президентіві України

Організаційні засади механізмів державного регулювання на ринках страхових послуг України на сучасному етапі державотворення

У статті аналізується функціонування механізмів реалізації державної політики на ринках страхових послуг України в епоху глобальних змін, ситуація на ринках страхових послуг. Акцентовано увагу на тому, що система державного регулювання страхової діяльності в Україні не має збалансованого і системного характеру. Установлено відповідність механізмів державного регулювання на ринках страхових послуг викликам сьогодення. Обґрунтовано необхідність здійснення державної політики на зазначених ринках для розвитку добросовісної конкуренції на них.

Ключові слова: державне регулювання, державна політика, ринки страхових послуг, органи державної влади, державне управління, страхування, конкуренція.

The subject of research in this article is the analysis of functioning the methods realising the state policy in the insurance service markets of Ukraine in the epoch of global changes. Within the frame of the article it was analysed that the situation in the insurance service markets and the fact that the system of state regulation in insurance activity of Ukraine lacks the balanced and systematic character. As a result of the research the conformity of the state regulation mechanisms in insurance service markets to the up-to-date challenges has been defined. Grounded is the necessity of regulation of the state policy at the given markets for developing fair competitiveness.

Key words: state regulation, state policy, insurance service markets, state power authorities, state governing, insurance, competitiveness.

В статье анализируются функционирование механизмов реализации государственной политики на рынках

страховых услуг Украины в эпоху глобальных изменений, ситуация на рынках страховых услуг. Акцентируется внимание на том, что система государственного регулирования страховой деятельности в Украине не имеет сбалансированного и системного характера. Установлено соответствие механизмов государственного регулирования на рынках страховых услуг вызовам сегодняшнего дня. Обоснована необходимость осуществления государственной политики на указанных рынках для развития на них добросовестной конкуренции. **Ключевые слова:** государственное регулирование, государственная политика, рынки страховых услуг, органы государственной власти, государственное управление, страхование, конкуренция.

Постановка проблеми. Нинішня криза продемонструвала структурну уразливість економіки України та нестійкість її фінансової системи. Основною передумовою переходу від депресії до зростання є забезпечення фінансової безпеки як такого стану економічної системи, за якого потреби суб'єктів господарювання у фінансових ресурсах для ефективної економічної діяльності повністю задоволені, відхилення системи від рівноваги внаслідок екзогенних або ендогенних впливів перебуває в заданих межах і вона здатна самостійно повернутися в режим рівноваги [1, с. 82].

На сьогодні суттєвих негативних змін зазнав банківський сектор, у десятках комерційних банків Національним банком України вже введена тимчасова адміністрація. На стадії ліквідації перебуває 50 банків, по яких Фонд гарантування вкладів фізичних осіб здійснює виплати коштів вкладникам у межах 200 тис. грн [2]. Своєю чергою, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, вживає заходів державного регулювання, зокрема у вигляді зупинення, обмеження діяльності страхових компаній, а також введення тимчасової адміністрації в страхові компанії [3].

Органи державного управління нашої країни мають орієнтуватися на прийняття таких управлінських рішень, упровадження яких дасть змогу оперативно подолати негативні

явища в економіці держави та інтенсифікувати розвиток національного господарського комплексу.

Оскільки ринки страхових послуг серед ринків фінансових послуг є такими, що розвиваються, та з огляду на їх стратегічність для економіки України висвітлення досліджень організаційних засад механізмів державного регулювання на цих ринках на сучасному етапі державотворення є актуальним і таким, що потребує оперативного врахування в роботі органів державного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підвищення конкурентоспроможності економіки України, в тому числі фінансового сектору в сегменті страхування, на сьогодні визнано пріоритетним напрямом розвитку держави, про що свідчить низка аналітичних доповідей Національного інституту стратегічних досліджень, зокрема до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України “Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки” [1] та “Системна криза в Україні: передумови, ризики, шляхи подолання” [4].

Питання аналізу, визначення, вироблення та дослідження державної політики ґрунтовно висвітлені в роботах О.Дем’янчука, В.Бодрова, В.Романова, В.Юрчишина, В.Тертички, Д.Веймера, В.Волес, М.Говлет, В.Данн, Л.Пал, Е.Янг, Л.Куїнн, М.Рамеш, П.Кньопфель та ін.

Теоретико-методологічні засади страхової діяльності, тенденцій розвитку державного управління у сфері конкуренції досліджено в працях В.Базилевича, О.Барановського, З.Борисенко, Я.Жаліла, О.Кілієвіча, О.Залєтова, В.Волес, О.Філонюка та ін. Значний внесок у теорію конкуренції зробили відомі науковці світового рівня, такі як Дж.Е.Стігліц, М.Портер, В.Віскузі та І.Кирцнер.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Негативні фактори, здатні чинити економічний, соціальний і психологічний тиск на людей, на їхнє сприйняття себе як членів забезпеченого суспільства, як представників середнього класу, сьогодні проявляються дуже яскраво. З одного боку, економічна невизначеність не дає змоги населенню мати стійкі позитивні

прогнози стосовно впевненості в завтрашньому дні. З другого боку, слід зважати на збройний конфлікт, який виник на території країни. Тому якщо 5 років тому можна було сподіватися на подолання економічної кризи, то сьогодні очевидно, що в Україні спостерігається більш складна і негативна економічна динаміка [5].

Турбулентність процесів на товарних ринках в умовах економічної нестабільності вимагає особливої відповідальності від учасників ринків страхових послуг України і висуває відповідні підвищені вимоги до органів державного управління, що виробляють державну політику в цій сфері. Однак непрогнозованість та суперечливість процесів, які поширилися на ринках страхових послуг, унеможливають спроби досягнути узгодженості при наданні експертних рекомендацій та прийнятті моделей щодо розроблення та функціонування механізмів державного регулювання у сфері захисту конкуренції.

З огляду на це проблема забезпечення результативного функціонування механізмів державного управління у сфері захисту конкуренції на ринках страхових послуг України та їх відповідності викликам сьогодення є недостатньо вивченою, що зумовлює актуальність дослідження в згаданій сфері для оптимального забезпечення ефективної реалізації механізмів державного управління в згаданому секторі економіки.

Тому *метою статті* є дослідження організаційних засад механізмів державного регулювання на ринках страхових послуг України в сучасних умовах державотворення, а також установлення відповідності цих засад вимогам сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бурхливі події у світовій економіці останніх років, що ознаменувалися глобальною кризою минулого десятиліття, та в соціально-економічному просторі на теренах нашої держави, загалом негативно позначилися майже на всіх сферах господарювання.

Ситуацію в Україні можна схарактеризувати як системну кризу – кризу базових відносин у політико-правовій та соціально-економічній сферах, на яких будувалася чинна модель розвитку країни. Тривале нехтування потребою у здійсненні суспільних перетворень, яких вимагали виклики сучасності, турбулентний

післякризовий світ призвело до деградації більшості важливих суспільних інститутів в Україні, погіршило ситуацію із забезпечення базових прав і свобод людини і громадянина, поставило під загрозу суверенітет нашої держави [4].

Україна – єдина серед європейських країн, яка затрималася у міжкризовому просторі. Після глобальної кризи 2008–2009 рр. більшості країн вдалося відновити позитивну економічну динаміку, Україна ж сьогодні знову потерпає від кризових проявів. Нинішня вкрай слабка економічна динаміка України – в умовах військової агресії, що триває з боку Росії, поглиблення і розширення негативних тенденцій в економіці, низького рівня довіри до системи державного управління, високого рівня корупції, слабкої фінансової дисципліни, незадовільної інвестиційної привабливості та надмірного боргового навантаження – вказує на утримання “переддефолтних” ризиків для України і втрату країною гідного місця у світовій економіці [6].

Від органів державної влади українське суспільство сьогодні чекає на проведення ефективної державотворчої політики, результативність якої б підтверджувала суспільну довіру до них.

Разом з тим страхування, будучи одним з основних елементів системи фінансових механізмів захисту суспільства від несприятливих подій, є складовою галуззю фінансової системи країни та важливим інструментом зниження невизначеності економічного життя [7; 21].

Ринки страхових послуг України залишаються найбільш капіталізованими серед інших небанківських фінансових ринків. Загальна кількість страхових компаній (СК) на 31 грудня 2014 р. становила 382, у тому числі СК “life” – 57 компаній, СК “nonlife” – 325 компаній (на 31 грудня 2013 р. – 407 компаній, у тому числі СК “life” – 62 компаній, СК “non-life” – 345 компаній). За 2014 р. кількість страхових компаній зменшилася на 25.

За I кв. 2014 р. частка валових страхових премій у відношенні до ВВП становила 1,7%, що на 0,3 в.п. менше порівняно з 2013 р.; частка чистих страхових премій у відношенні до ВВП за 2014 р. становила 1,2%, що на 0,3 в.п. менше порівняно

з відповідним показником 2013 р. Порівняно з 2013 р. на 1 894,6 млн грн (6,6%) зменшився обсяг надходжень валових страхових премій, на 2 958,6 млн грн (13,7%) – обсяг чистих страхових премій. Обсяг валових страхових виплат/відшкодування порівняно з 2013 р. збільшився на 413,6 млн грн (8,9%), обсяг чистих страхових виплат – на 326,4 млн грн (7,1%).

Рівень валових страхових виплат порівняно з аналогічним періодом 2013 р. (16,2%) збільшився на 2,7 в.п. та становив 18,9%. Підвищення рівня валових страхових виплат пов'язане зі зменшенням надходжень валових страхових платежів (-6,6%) при збільшенні валових страхових виплат (+8,9%).

Також порівняно з аналогічним періодом 2013 р. зросли такі показники, як загальні активи страховиків (5,8%) та активи, визначені ст. 31 Закону України “Про страхування” для представлення коштів страхових резервів (6,9%).

Збільшення активів, визначених ст. 31 Закону України “Про страхування” для представлення коштів страхових резервів, зумовлене, передусім, збільшенням обсягів цінних паперів, що емітуються державою, на 43,9% (з 2 355,4 млн грн до 3 390,0 млн грн), права вимог до перестраховиків на 27,3% (з 3 038,5 млн грн до 3 867,4 млн грн), грошових коштів на поточних рахунках на 27,7% (з 2 184,7 млн грн до 2 789,7 млн грн). При цьому в активах страховиків зменшилися обсяги банківських вкладів (депозитів) на 2,8% [8].

За оцінкою експертів, у 2014 р. страховий ринок України потрапив в “ідеальний шторм”, та страховий бізнес, як і раніше, нерентабельний унаслідок скорочення ринку і недобросовісної конкуренції (високий розмір комісій і низькі тарифи). На ринку присутні приховані банкрути (здебільшого страховики недокапіталізовані), а відпрацьовані схеми банкрутства страховика лише підсилюють кризові явища на ринку [9].

Аналіз показав, що система державного регулювання страхової діяльності в Україні не має збалансованого і системного характеру. Правова база обмежується рамковим законодавством відносно захисту прав споживачів. Морально застарілий Закон України “Про страхування” не лише стримує інтенсивність розвитку страхового ринку і знижує його

інвестиційну привабливість, а, передусім, деформує його роль у розвитку економіки України в цілому.

З огляду на ратифікування Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода) [10], Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 схвалена Стратегія сталого розвитку “Україна – 2020” [12]. Це передбачає модернізацію економіки, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки, в тому числі і на ринок фінансових послуг [11].

Реалізація Стратегії передбачає рух уперед за кількома векторами, одним з яких є вектор розвитку, який повинен забезпечити сталий розвиток держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя. Крім того, вектором розвитку передбачена реалізація, зокрема, реформ фінансового сектору та захисту економічної конкуренції.

Водночас першочерговими заходами визначено проведення децентралізації та реформи державного управління для побудови прозорої системи державного управління, створення професійного інституту державної служби, забезпечення її ефективності. Нова публічна адміністрація повинна мати ефективну, прозору, відкриту та гнучку структуру, яка здатна виробляти і реалізовувати цілісну державну політику, спрямовану на суспільний сталий розвиток і адекватне реагування на внутрішні та зовнішні виклики.

На виконання Угоди з урахуванням положень Коаліційної угоди [13] Постановою Верховної Ради України від 11 грудня 2014 р. № 26-VIII схвалено Програму діяльності Кабінету Міністрів України [14], якою до основних цілей діяльності Кабінету Міністрів України віднесено, зокрема, нову політику державного управління (в тому числі оновлення державних кадрів); нову економічну політику (в тому числі демонополізація економіки; об'єднання податкової та бухгалтерської звітності, гармонізація її з міжнародними стандартами фінансової звітності).

Також План заходів з виконання Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, у 2015 р. Програми діяльності Кабінету Міністрів України, Коаліційної Угоди та Стратегії сталого розвитку “Україна – 2020” [15] передбачає, зокрема, підвищення якості регулювання фінансового сектору з метою більш зваженого консолідованого пруденційного нагляду; приведення законодавства про регулювання страхових компаній у відповідність із директивами ЄС; упровадження регуляторами фінансового ринку єдиних міжнародних стандартів електронного документообігу, надання адміністративних послуг та здійснення комунікацій з учасниками ринку в електронному форматі.

Своєю чергою, Антимонопольний комітет України вживає заходів щодо виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку “Україна – 2020” в поточному році, які полягають, зокрема, в розробленні та сприянні прийняттю в новій редакції Закону України “Про захист економічної конкуренції”, реалізації програм співробітництва з МВФ, Світовим банком, ЄБРР, ЄІБ та іншими міжнародними фінансовими організаціями [16].

Водночас проведення швидких, радикальних інституційних змін, які і мають бути змістом модернізаційної стратегії держави, потребує дієвих формальних та неформальних інституцій, інакше вони призводять до суспільної дезорганізації. Сьогодні вже недостатньо лише апелювати до державного патерналізму та інтервенціонізму. Навіть наявність добре продуманої стратегії реформування українського суспільства сама по собі не вирішує жодної загальнозначимої проблеми. Необхідно виходити на рівень інституційного забезпечення реалізації державно-управлінських рішень, стратегії реформаторських дій, доведення їх суті, цілей по всій виконавчій вертикалі влади [17].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Органи державного управління мають дієві інструменти регулювання процесів в економічних сферах суспільства, в тому числі на ринках страхових послуг. На сьогодні загалом сформовані зрозумілі механізми державного регулювання в новітніх умовах,

реалізація яких сприятиме стабілізації економічної ситуації в державі в цілому і на ринках страхових послуг зокрема, та запобіганню кризовим проявам. Разом з тим політико-економічна турбулентність останнього періоду в Україні, світова тенденція до зниження активності у сфері страхування породжують певні претензії та недовіру не тільки до страховиків, а й до органів влади. Останнє, на наш погляд, об'єктивно вимагає своєчасного реагування державних органів на процеси, що відбуваються на ринках страхових послуг, та вжиття ефективних заходів щодо вдосконалення державної політики в зазначеній сфері.

На сучасному етапі державотворення в Україні сформовані механізми державного регулювання на ринках страхових послуг, а здійснення державної політики в цій сфері є необхідною умовою розвитку добросовісної конкуренції, запобіганню кризовим проявам, а також захисту інтересів суб'єктів страхової системи та розвитку національної економіки. Разом з тим підвищена увага держави до формування конкурентного середовища на ринках страхових послуг України сприяє вигідному інвестуванню коштів страхових фондів для досягнення високих кінцевих фінансових результатів діяльності страховиків. А тому від органів державного управління сьогодні вимагається оперативне реагування на процеси, що відбуваються на ринках страхових послуг, і вжиття адекватних заходів щодо результативного виконання поставлених перед ними завдань, що закладає ґрунт для подальшого дослідження питань організаційних засад механізмів державного регулювання на зазначених ринках на сучасному етапі державотворення.

Список використаних джерел

1. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України “Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки”. – К. : НІСД, 2014. – 148 с.
2. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fg.gov.ua/>

3. Зупинення, обмеження діяльності фінансових установ. Введення тимчасової адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/zupinennya-obm-diyal-f-utumadm.html>

4. Системна криза в Україні: передумови, ризики, шляхи подолання : аналіт. доп. / Я. А. Жаліло, К. А. Кононенко, В. М. Яблонський [та ін.] ; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2014. – 132 с.

5. *Юрчишин В.* Українці зрозуміли, що треба покладатися не на владу, а на власні зусилля [Електронний ресурс] / В. Юрчишин. – Режим доступу : <http://ua.comments.ua/money/249789-bidniyseredniy-klas.html>

6. *Юрчишин В.* Україна – від кризи до кризи [Електронний ресурс] / В. Юрчишин, К. Маркевич // Україна-2014: соціальноекономічна криза та пошук шляхів реформування. – К. : [б.в.], 2014. – С. 21–45. – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/upload/ukraine-vid_kryzy_doKryzy.pdf

7. *Залетов О.* Становлення й розвиток системи взаємодії інститутів державного регулювання й саморегулювання страхового ринку країни / О. Залетов // Конкуренція : вісн. Антимонопольн. ком. України. – 2014. – № 1–2 (52–53). – 90 с.

8. Підсумки діяльності страхових компаній за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nfp.gov.ua/files/sector/sk_%202014.pdf

9. *Залетов А.* Страховая политика и стратегия ее формирования в условиях “идеального шторма” [Электронный ресурс] / А. Залетов. – Режим доступа : <http://forinsurer.com/public/15/04/14/4717>

10. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_%28body%29.pdf

11. Європейська та євроатлантична інтеграція [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/integraciya.html>

12. Стратегія сталого розвитку “Україна – 2020” [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>

13. Угода про коаліцію депутатських фракцій “Європейська Україна” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0001001-15>

14. Програма діяльності Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] : Постанова Верховної Ради України від 11 груд. 2014 р. № 26-VIII. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/26-19>

15. План заходів з виконання Нацкомфінпослуг у 2015 році Програми діяльності Кабінету Міністрів України, Коаліційної Угоди та Стратегії сталого розвитку “Україна–2020” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/koncepciya-rozvitku.html>

16. Інформація Антимонопольного комітету України “Про стан виконання плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку “Україна–2020” у 2015 році” за березень 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/110915>

17. *Бодров В. Г.* Інституціоналізація публічного адміністрування як чинник ефективності управління економічним розвитком / В. Г. Бодров // Публічне управління: шляхи розвитку : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 26 листоп. 2014 р.) : у 2 т. / [за наук. ред. Ю. В. Ковбасюка, С. А. Романюка, О. Ю. Оболенського]. – К. : НАДУ, 2014. – Т. 2. – 272 с.